

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH
REVIEWS AND REPORTS ON THE PUBLICATION AND EXHIBITIONS

Publikacije || Publications

**Beneško-avstrijska meja v Istri /
Il confine veneto-austriaco in Istria. Monografije
in katalogi 29 (ur. Bradara, Tatjana)**

Pulj: Arheološki muzej Istre, 2017

Leta 2009 je Arheološki muzej Istre iz Pulja začel projekt z naslovom *Kunfini in zlamenja – mejne oznake v Istri od srednjega veka do našega časa*, katerega cilj je bil na sistematičen način poiskati beneško-avstrijske obmejne oznake ter mejne oznake nekdanjih posestev fevdalnih gospostev in vaških občin. Prvi del projekta se je zaključil v začetku leta 2013 z izidom monografije *Kamik na kunfinu, mejne oznake v istrskih gozdovih*. V drugem delu projekta, ki je potekal od leta 2013 do 2016, so se na terenu identificirale meddržavne obmejne oznake vzdolž 178 km dolge nekdanje beneško-avstrijske meje v Istri. Meddržavna meja med Beneško republiko in Svetim rimskim cesarstvom je Istro delila od leta 1421 do leta 1797, potekala pa je od reke Glinščice med Trstom in Miljami na zahodu do zaliva Stupova severovzhodno od Plomina na vzhodni istrski obali skozi današnje države Italijo, Slovenijo in Hrvaško. Za dokončanje projekta je bilo treba prehoditi 550 kilometrov, vzdolž nekdanje meddržavne meje pa je zabeleženih skupaj 56 obmejnih oznak.

Monografija *Beneško-avstrijska meja v Istri* predstavlja zaključek drugega dela projekta in je rezultat sodelovanja številnih ustanov in avtorjev z različnih strokovnih in znanstvenih področij, sestavlja pa jo več prispevkov. Jedro monografije je posvečeno strokovni obdelavi arheoloških ostankov oz. mejnih oznak in njihovi katalogizaciji. Poleg arheoloških prispevkov monografija vsebuje tudi prispevke zgodovinarjev, jezikoslovcev, pravnikov in geodetov, ki dopolnjujejo arheološka spoznanja. V teh prispevkih so predstavljeni, prevedeni in razloženi nekateri že znani pa tudi do zdaj neznani zgodovinski viri, ki dokumentirajo in oživljajo dogodke in pojave, povezane z beneško-avstrijsko mejo v Istri.

Projekt *Kamik na kunfinu* je v predgovoru monografije predstavil ravnatelj Arheološkega muzeja Istre Darko Komšo, ki je poudaril, da zaradi monografije istrske mejne oznake več ne predstavljajo neznane kulturne dediščine. O večdesetletnem dobrem sodelovanju med Arheološkim muzejem Istre in Pomorskim muzejem Sergej Mašera iz Pirana je spregovorila Snježana Karinja, muzejska svetovalka iz Pomorskega muzeja Sergej Mašera, in naštela nekatere skupne projekte in odmevne razstave teh dveh institucij.

Uvodnik je napisala urednica publikacije dr. Tatjana Bradara, ki je na strani Arheološkega muzeja Istre vodila projekt. Predstavila je oporne točke raziskave mejnih oznak meddržavne beneško-avstrijske meje v Istri oz. zgodovinske dokumente in kartografsko gradivo, ki so bili v pomoč arheološkemu delu in raziskavam na terenu. Med njimi sta najpomembnejša dokumenta *Tridentinska razsodba* iz leta 1535 in Sporazum o mejah v Istri iz leta 1754, izmed zemljevidov pa so najpomembnejši karta Vicenza Dinija, zemljevidi, priloženi sporazumu o razmejitvi iz 1754, jožefinski vojaški zemljevidi in franciscejski kataster.

O državnih oznakah na beneško-avstrijski meji v Istri v 18. stoletju je razpravo z naslovom *Državne oznake na avstrijsko-beneški meji v Istri v osemnajstem stoletju (beneški viri)* napisal prof. Mauro Pitteri. V uvodu je opisal

historiat označevanja meddržavnih meja in nekatere izmed mejnih oznak na dolgem obmejnem ozemlju med Beneško republiko in habsburškimi dednimi deželami, predstavil problematiko urejanja obmejnih sporov in določanja meddržavne meje med Benečani in Avstrijci v Istri sredi 18. stoletja ter predstavil nekaj poročil beneških uslužbencev, zadolženih za meje. Naslednje poglavje je avtor posvetil delu s strani Benetk imenovanih članov avstrijsko-beneške komisije, ki je sredi 18. stoletja zbirala podatke za izdelavo kakovostnih zemljevidov obmejnega ozemlja in pripravljala podlage za dokončno razmejitev. Na osnovi dela avstrijsko-beneške komisije je bil leta 1754 podpisan meddržavni avstrijsko-beneški sporazum o razmejitvi, t. i. Sporazum o mejah v Istri (tudi Sporazum iz Gorice), ki je, natančno, od ene mejne oznake do druge določil potek avstrijsko-beneške meje v Istri. V poglavju Izgradnja meje je avtor predstavil kronologijo dogodkov, ki so sledili sporazumu oziroma projektu postavitve obmejnih oznak vzdolž dogovorjene meje, ki je bil zaključen okrog leta 1756. S postavitvijo mejnih oznak se delo na meddržavni meji v Istri ni končalo: Državi sta se dogovorili in imenovali komisije za pregled meje, ki so delovale do leta 1794. V naslednjih poglavjih je avtor na osnovi beneških virov predstavil delo teh komisij, ki so skrbele, da so se nasprotja glede zemljišč reševala po mirni poti in da so se obmejne oznake popravljale oziroma vzdrževale. Kljub določbam sporazuma iz leta 1754 so se sovraštva na obeh staneh meje nadaljevala, člani komisije pa so s skupnimi močmi in v sodelovanju z lokalnim prebivalstvom preprečevali večje nemire in sovraštva. Prispevek v prilogi vsebuje transkripcijo in hrvaški prevod uradnega pisma beneškega komisarja za meje Zuanneta Doná z dne 29. 12. 1754 in Sporazuma o razmejitvi v Istri z dne 26. 12. 1754, številne fotografije obmejnega področja in reprodukcije zemljevidov, ki so bili priloženi sporazumu o razmejitvi.

Prispevek Marcusa Leidecka z naslovom *Lannd Ze Ysterreich: ustroj, teritorialna pristojnost in notranje meje posestev avstrijske Istre od 1374 do 1797* uvodoma predstavi kontekst meja in ločnic v preteklosti polotoka kot političnega problema in njihovega vpliva na družbo in gospodarstvo. V drugem delu prispevka je na kratko predstavljena struktura oblasti ter njene pristojnosti, in sicer upravni, sodni in naborni sistemi v Istri in na Kranjskem v povezavi s habsburškimi posestvi ter v Notranji Avstriji. Glavni del prispevka je posvečen predstavitvi meja posestev in komunov v avstrijski Istri, kot jih prikazujejo viri iz 16. in 17. stoletja. Predstavljeni so opisi meja Pazinske grofije oz. posameznih komunov znotraj te posesti na osnovi urbarjev, meje gospostva Kožljak na osnovi listine o razdelitvi gospostva iz 1529, meje gospostva Kršan po njihovem opisu v urbarju tega gospostva iz 1667 in meje gospostva Lupoglav na osnovi njihovega opisa v urbarju iz 1523. V poglavju o sporih med gospostvi so obdelani do zdaj manj znani viri o obmejnih nesoglasjih med gospostvi avstrijske Istre, ki nikakor niso bili brezpomembni in podobno kot obmejni spori na meddržavnem območju so tudi ti bili dolgotrajni in agresivni, podložnikom pa so povzročali veliko materialno škodo. Posebej so predstavljena štiri sporna območja med gospostvi znotraj avstrijske Istre. Avtor je na koncu predstavil nekatere izmed zgodovinskih virov za preučevanje meja in priložil prevod listine z opisom meja gospostva Kršan po urbarju iz 1667.

Prispevek dr. Tatjane Bradare in Nenada Kuzmanovića z naslovom *Materialni ostanki beneško-avstrijske meje v Istri* obravnava najdene ostanke obmejnih oznak na osnovi opravljenega arheološkega terenskega dela. Po tipologiji so bile obmejne oznake lahko zidane kamnite konstrukcije, kamnite oznake pravokotnega telesa ali pa križi, vklesani v živo skalo. Posebej temeljito so predstavljene zidane kamnite konstrukcije, ki so se najbolj ohranile na nedostopnem območju Čičarije. V poglavju o konfiguraciji terena je detajlno opisan potek beneško-avstrijske meje v Istri, in sicer od Žavelj na zahodu, skozi notranjost polotoka do morja nad Plominom. Kot samostojni prispevek sta ista avtorja v monografiji predstavila katalog vseh 56 arheoloških najdb obmejnih oznak po posameznih najdiščih. Vsaka je opisana v sliki in besedi: podane so njene dimenzije in fizič-

ni opis, navedena sta zemljevid, na katerem se lokacija pojavlja, in literatura o najdbi.

Milena Joksimović in Jan Šipoš sta v prispevku *Tridentinska razsodba, transkripcija in prevod* pripravila kritično objavo besedila omenjene razsodbe in dveh spremnih arbitražnih sporazumov. Besedilo sta transkribirala in prevedla v hrvaščino in italijanščino. Poleg pojasnil, povezanih s terminologijo, ki se uporablja v izvorniku, sta nazive nekaterih lokacij, toponimov in oseb, ki so omenjeni v besedilu, primerjala s starejšimi prepisi besedila razsodbe, kar daje prispevku posebno vrednost. Zaradi večjih odstopanj med prepisom besedila v njunem prispevku in že obstoječih prepisov sta avtorja v dodatku dodatno pojasnila te razlike in odstopanja.

Prevod in transkripcijo tridentinske razsodbe dopolnjuje prispevek dr. Ivana Milotića *Sententia Tridentina, pravna analiza in tolmačenje*. Avtor je v razpravi obdelal pravno naravo besedila in posebno pozornost namenil pojmu *sententia*. V poglavju o arbitražnem sporazumu je, opirajoč se na vsebino, ugotovil, da gre za tri povezane arbitraže. Del prispevka je namenjen sporom: vrstam, pomenu ključnih pojmov *loca differentia* in *territorio contentioso*, kot jih definira pravni akt, in problemu jurisdikcije nad prihodki in odhodki, ki izhajajo iz samega spora. V poglavju o arbitražnem postopku, načinu reševanja spora in ugotavljanju razmejitve je avtor predstavil postopek arbitraže in sistem dokazovanja (listine, priče) ter ugotovil, da ta ni odstopal od običajnih postopkov tistega časa. Sistematično je analizirana tudi vsebina vsakega izmed treh partikularnih razsodb oz. njihovih določil ter obdelano je vprašanje izvršitve razsodbe kot rezultata arbitraže. Prispevek je zaključen z ugotovitvijo, da je akt vseboval vse pravne komponente, potrebne za trajno rešitev spora.

Prispevek Livia Prodana z naslovom *Črtice iz hagionimije ob avstrijsko-beneški meji v osrednji Istri* predstavlja hagionime (svetniška imena), ki se pojavljajo ob avstrijsko-beneški meji na področju obmejnih župnij na obeh straneh državne meje na osnovi petih knjig zapisnikov vizitacij poreških škofov v obdobju od 1601 do 1781. Katalog hagionimov je narejen po posameznih župnijah in po letih posameznih vizitacij. V zaključnem premisleku je avtor podal podatke o skupnem številu najdenih hagionimov in vseh uporabljenih virov.

Monografijo zaključuje prispevek Borisa Blagonića *Uporaba geoinformacijskih tehnologij pri ugotavljanju beneško-avstrijske meje v Istri*. Predstavljeni so pomen in cilji raziskovanja v povezavi med geološkimi znanostmi in kulturno-zgodovinskim raziskovanjem. Avtor je razložil pojem georeferenciranja, vire, ki so omogočili njegovo izvedbo, in način obdelave podatkov s pomočjo sodobnih tehnologij. V prispevku so sistematično in na razumljiv način predstavljeni postopki in metode geodetskega raziskovanja, katerega namen je bil identificirati obmejne točke na terenu in strokovno obdelati rezultate raziskave.

Kartografski del monografije vsebuje barvne reprodukcije in detajlne opise 19 zemljevidov, na katerih je predstavljena mejna avstrijsko-beneška črta v Istri v obdobju od leta 1678 do 1787. Vsak zemljevid je opisan s šestimi elementi: opis zemljevida, datacija, dimenzije izvornika, tehnika izdelave, merilo in hranišče. Kjer je bilo mogoče, so dodana imena avtorjev. Legende z zemljevidov so prevedene v hrvaščino in italijanščino. Monografija, ki je v celoti dvojezična (v hrvaščini in italijanščini), ima skupaj 417 strani, na koncu vsebuje še seznam uporabljenih virov in literature ter razlago merskih enot.

Monografija je pomemben interdisciplinaren prispevek k spoznavanju zgodovinskega fenomena novodobne istrske avstrijsko-beneške meje, njenemu prepoznavanju, najdbi materialnih ostankov in reševanju meddržavnih sporov na meji in okrog nje s pomočjo arbitražnih postopkov ali z meddržavnimi komisijami. V monografiji vsebovani prispevki pričajo o resnično nemirni meji na meddržavnem nivoju in nižje, na mikronivoju posameznih gospodstev in malih istrskih komunov oz. znotraj ene državne tvorbe.

Danijela Juričić Čargo